

להלאה) ואחר שהאריך בסוד צורתה שהיא כ"ף ווי"ו, כתב ז"ל. לכן צריכה שתהי' עגולה שתדמה לאות כ"ף ולא לאות ביי"ת. ומה שצריך לעשות למטה זוית בימין המעם כי מ"ם פתוחה וסתומה שוין בצורה ואין הפרש ביניהם רק זאת פתוחה וזאת סתומה, ואם לא הי' זויות א"כ הסתומה תדמה לאות סמ"ך. הרי מפורש שאם לא יעשה למטה בימין זוית במ"ם סתומה תדמה לסמ"ך. ומש"כ בהמשך דבריו ז"ל. וא"ת תהיה עגולה מאחריה למעלה ולמטה ויעשה זויות למטה בסופה שאז תהי' מאחוריי דומה ממש לכ"ף, וגם יהי' היכר בין מ"ם סתומה לסמ"ך, שהם עגולה למטה מכל צדדיה, זה יתבאר לקמן בצורת מ"ם סתומה עכ"ל. ובסוף הא"ב כתב בקיצור. אותיות מנצפ"ך וכו' והמ"ם סתומה רומז לבי דלתות הרחם - ונעשה מן בי דלתין מ"ם סתומה עכ"ל. ומה הבינו כוונת דבריו כמו שכתבו.

ואין הבנת הדברים כן. אלא כוונתו לבאר בסוד שורש צורת האותיות למה צורתן כך, וע"כ הקשה למה באמת צריך לעשות להמ"ם סתומה זויות משני הצדדים, שאם להכיר בינה לבין הסמ"ך הי' די בזוית

אחת. (כמו שמכירים אפי' התינוקות בין המ"ם והסמ"ך בעיגול אחד) וע"ז כתב שצורת המ"ם סתומה מרמז על דלתות ע"כ צריך להיות צורתה משני דלתי"ן, והיינו סוד צורתה בעיקר צורתה, דבהאי קא עסיק, ומאחר שכן צריך להיות המ"ם סתומה מרובעת, ואם יעשה עיגול מצד ימין תדמה לסמ"ך כמו שכתב בפ"י למעלה, ותפסל ממה שכתב בברייתא שלא יעשה ממין סמכין ואין כאן מציאה אלא חוסר הבנה. ואין כאן תנא חולק אלא תנא מסייע שאם יעשה המ"ם סתומה עגולה מימין והראו לתינוק וקרא סמ"ך הוזה פסול והתיקון בזה הוה שלא כסדרן בתומ"ו. ואנב נראה מכאן ראוי מש"ם מפורש לפסול שלכ"ם דתניא בסוף הברייתא יגנו והרי אפשר לתקן כמה פסולים שמנה שם שאם יעשה וי"ו כיו"ד ונו"ן כווי"ן, ומ"ם כסמ"ך, הרי אפשר לתקנם בהוספת דיו ולמה יגנו אלא אף שהברייתא מיירי בס"ת נמי, עיי' ביאור הגר"א יו"ד רע"ד, מ"מ עיקר קרא דוכתבתם בתומ"ז כתיב ועליהו קאי יגנו. שוב ראיתי שכתב כן בתשו' ד"ג הנ"ל, והתמונות שציירו שם שניהם פסולים כי התינוקות קוראים להם סמ"ך.

הרב קלונימוס גדליה גרינפלד

שאלות מצויות בהלכות סת"ם

ברצוני לשמוח בפני רבותינו גדולי הפוסקים שליט"א מספר בעיות שאנו - המניחים - נתקלים בהם רבות ונראה שטרם עסקו בהם די הצורך ואולי נזכה - דרך כמה נכבדה זו - שהדברים יתבררו ויתלבנו בס"ד.

א. בעית החפרון אבר

א. בשבט הלוי ח"ד ס"ב נשאל מרן שליט"א אודות אות אל"ף שהדביק ראש היו"ד לגוף האל"ף בלי ירך כזה (ציור מספר 1) ודעת השואל שם (ה"ה הרד"ל גרינפלד שליט"א, מראשי "ועד משמרת סת"ם" ומחבר ספר משמ"ם על המשנת מופרים אותיות אי' ובי' וכו') להחמיר בזה, ומשיב לו מרן שליט"א שאכן במקום שאין שום "קוץ" (ר"ל רגל יו"ד. ק.ג.ג.) אלא עצם גוף היו"ד מתחבר לגוף האל"ף ודאי פסול גמור ואע"ג דמיקרי אל"ף. אלא שלפעמים אין רגל ממש - כאבר נפרד - אלא שגוף היו"ד נגמר ב"זוית חדה כזאת שהוא ניכר שלא נעשה לגוף היו"ד עצמו אלא משמש

במקום הקוץ" (הרגל) וע"ז מכריע: "מאן דמכשיר אין מזניחין אותו ומ"מ הסופר עשה שלא כהוגן". ובספר "כתיבה תמה" (להרב א' זילבינגער, בידי שנינוי צו"א, י"ל ה"תשנ"ג) שואל המחבר ממרן שליט"א להבהיר דעתו בתשובתו הנ"ל ב"שבט הלוי" באיזה ציור פוסל ובאיזה ציור יש מקום להכשיר. ומכיון שאין הספר מצוי כ"כ אצל הסופרים ומורי ההוראה, אעתיק כאן תמצית תשובתו של מרן שליט"א: בענין דבוק יו"ד העליון של האל"ף בגוף האל"ף שלפעמים יש להכשיר דהיינו אם יעשה הסופר אות חדה בגוף היו"ד שניכר שלא יעשה זה בשביל גוף היו"ד אלא משמש במקום העוקץ הימיני [וכפרש ע"י שלכתחילה צריך להיות היו"ד קצת מעוקם למעלה וא"כ ההנחה ע"ג גוף היו"ד במקום הזויות החדה הוה וכולש דהוא כמו עוקץ לא גוף היו"ד]... מכלל דבדיבוק הגוף אפילו בחלקו פסול... כ"ג להלכה".

ומכיון שרבים הפונים לבתי ההוראה בשאלה זו ורבו המתקשים בהבנת

דברי מרן בפסקו, אמרתי להציע מס' ציורים להבהרת הענין לויכוי הרבים ודי' המשוב ינחנו בדרך אמת ויאיר עינינו אמן. (וכמובן שאין הציורים באים לפסוק ממש כי תמיד יתכנו שינויים קלים בזמן ההדפסה שעלולים לשנות הדין לגמרי).

בעית "חסרון אבר" מצויה ביותר באותיות אל"ף, פ"א וצד"י בהן ישנם יודיים בין מרכיבי האות. והרי צורתן לכתחילה בכתב ב"י ו"ועליש" (ספרדי) (ציורים 2-3).

מה שכתב מרן שלימ"א בתשובותיו אודות דיבוק הראש עצמו (גוף היו"ד)

לגוף האל"ף בלי שום "קוץ" (כלוי ירך, "רגל") מתאים לציורים 4-5. וציורתי ב' אופנים לומר לך שלא רק פסול בציור 4 אלא אף בציור 5 שבשניהם אין שום זכר לירך היו"ד כפי שניתן לראות בהגדלה של ציורים אלו איך עצם הראש נכנס לתוך גוף האות (ציורים 4א-5א) ומה שסיים שם מרן שלימ"א תשובתו ב"שכט הלוי": "שלפעמים אין רגל ממש אלא שגוף היו"ד נגמר בזוית חדה כזאת שניכר שלא נעשה לגוף היו"ד עצמו אלא משמש במקום הקוץ" נראה דכוונתו על ציורים 6א-6. וכאמור פסק במקרה זה שיש מקום להכשיר עכ"פ בדיעבד. (ולמעשה שמענו

מהגרמ"ש קליין שלימ"א פעמים רבות בציור כזה שפוסק "להוסיף דיו - לעשות ירך ניכר ליו"ד - ואח"כ כשר בדיעבד", ובלי הוספת דיו נמנע בד"כ להכשיר כמות שהיא). וכמובן הכל כראות עיני המורה. **ולסיים** ענין זה ברצוני להציע לפני מע"כ מרנן ורבנן את אשר עלה ברעיוני, שיטה לבחון אם יש ליוד"י האלפ"ין (והצדי"ן והפפי"ן) ירך או לא. שכן כידוע, בעיה זו של "חסרון אבר" קשה שבעתים להכרעה מסתם "קו משוך בשוה" (ירך ללא ראש) למרות הדמיון שביניהם, ששם קל יותר לבחון המציאות אם יש ראש או לא. ואילו כאן שיש ראש ברור רק צדיכים עיון היטב לראות אם יש אבר שניתן להחשיבו כרגל, כזה מתקשים רוב המגיהים וגם מצויים תדיר הבדלי הכרעה בין המורי הוראה - הנדרשים לשאלה זו כידוע (וכמו שמגדיר ה"קול יעקב" מי ל"ב אות קט"ו העוסק בחיוב למסור סתו"מ לשני מגיהים בדוקא "כי החושים של בנ"א אינם שוים ואפשר שיראה זה מה שלא ראה זה" עיי"ש). שיטה זו לא תעזור בכל חשש "חסרון אבר" אבל בחלק מהם נראה שתוכל לעזור (כמובן רק לאחר הסכמת רבותינו הנאונים שלימ"א אשר מפיחם אנו היים).

בציור 7 אנו רואים לכאורה שאלה קלאמית של "חסרון אבר" שבו גוף היו"ד נכנס לתוך גוף האל"ף בלי שום ירך ניכר או "זוית חדה".

אולי ניתן לומר שאם חלק ניכר מתחתית גוף היו"ד יורד במקביל לגוף האל"ף שמתחתיו, אותו החלק המקביל יחשב כגוף היו"ד (הראש) והשאר יחשב במקום הירך (הרגל). שכן אם יש חלק מהראש שמקביל לגוף האל"ף, והראש הרי מתחבר בסופו לגוף האל"ף, חייב להיות משהו שמחבר בין השניים (כי קיים מקבילים לעולם לא יפגשו) והלק זה נוכל - אולי - להחשיבו כירך היו"ד למרות שלא רואים "שבירה" ניכרת בתחתית גוף היו"ד שיהיה ניתן להצביע עליו ולומר שעד כאן ראש היו"ד ומכאן מתחיל הרגל (כדבעי ביו"ד רגילה). והרי כלל גדול למדנו במק"מ ובגדה"ק (כלל ט"ו א') בשם הפוסקים שכל אות המורכבת מבי' אותיות אין קפידא שאותן אותיות תהיינה ככל דיניהן אלא יהיו כדוגמת אותן אותיות, (וגם מרן שלימ"א בתשובתו לבעמח"ס כתיבה תמה נתלה בכלל זה כבואו להכשיר בדיעבד במקום שאין ממש רגל אלא "זוית חדה" כזאת" שרואים שאינה חלק מגוף היו"ד).

ציור 2

ציור 3

ציור 4

ציור 5

ציור 6

ציור 7

← ציור 4 א →

← ציור 5 א →

← ציור 6 א →

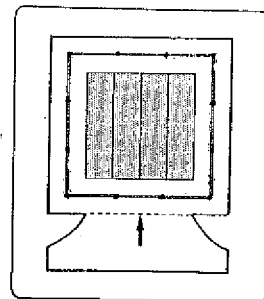
זה מהצד - כאשר "פני היו"ד" כנגד העין, ניתן להבחין בבירור ב"שבירה" שבין ה"ראש" וה"רגל".

ובאמור, כל זה בתנאי שחלק ניכר מהראש מקביל לנוף האות (ולא רק "משהו" בעלמא). והכל נתון להכרעת מרנן גדולי ההוראה שלימ"א.

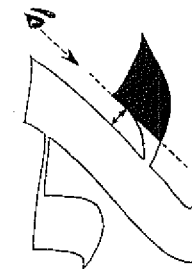
ב. בענין שלא כמדרן ופנים חדשות

בענין שלכס"ד כותב הפמ"ג כלל (מוכח במשנ"ס במ"ב סי' ל"ח): כללא דמלתא כל שאין כותב רק מוחק או מושך לא הוי שלא כמדרן. המשל "לאבותיך" מלא וא"ו צריך למחוק הוא"ו ואף דעי"ו יהיה התיבה כשני תיבות ימשוך הבי"ת. ואע"פ שכותב, משיכה לאו כלום עביד דתחלה נמי צורת בי"ת עליה".

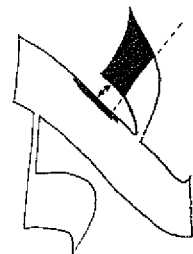
להלן אביא שני מעשים שהיו מסופרים מוכים בני תורה שמעו בהלכה ידועה זו ובחסדי שמים זכינו לנלות מעותם ולמנוע מכשול, למען יהיה לתועלת הרכיב:

ציור 10

ציור 9

ציור 8

ולתוספת המחשה נביא ב' ציורים (שהם למעשה אותה האל"ף דלעיל בציור 7):

בציור 8 חלק הראש שעד הקו השבור מקביל בתחתיתו לנוף האל"ף (צבוע בשחור) ואותו נחשיב - לפי השיטה הנ"ל - כראש היו"ד. והשאר (דהיינו החלק שלא צבוע) - ייחשב במקום הרגל. או אולי נמתח "קו דמיוני" בצורה אחרת - כבציור 9 - והחלק הצבוע ייחשב במקום הראש והחלק השני (שמתחת לקו) ייחשב במקום הרגל.

ואל יפלא בעיניכם דבר זה להסתייע ב"קו דמיוני" שכן אנו נעזרים בקו כזה גם בבתי התפילין ששם צריכים ג' ריבועים מדויקים: בבית (בקציצה), בתפירות ובתיתורא. והרי התיתורא מחוברת למעברתא וא"כ היכן הריבוע? אלא שבסוף התיתורא חותכין ב' זויות ישרות (90 מעלות) משני הצדדים והריבוע נוצר בחיבורם ע"י "קו דמיוני" שכוה. ציור (10).

ובאמת, אם נתבונן ביו"ד האל"ף בציור

מקרה 1. פרשיות ב"י חדשות שנכתבו כאמור ע"י סופר יר"ש (ומוסמך) הובאו להגהה. בפ' קדש בתיבת "לאבותיך" ראיתי שהבי"ת ארוכה (באופן שאין שום בעיה בצו"א) למרות שהתיבה אינה בסוף השיטה (שזה מראה על תיקון לאחר כתיבה בד"כ כי דרך הסופרים להאריך אותיות בסופי השיטין). הבנתי מיד שכתב מלא וא"ו (כדלעיל) ומסתמא יודע איך לתקן. בכ"ז התבוננתי היטב בבי"ת וראיתי שהגג המושב שהסופר הוסיף (למילוי החלל שהותירה מחיקת הוא"ו) ישירים "מדי" וללא שום "פגומות" (ציור 11) והרי בדין זה ממש מעיר בסי' מלא"ש (הובא בקה"ס סי' ט"ו בלשכ"ה אות ה'): "אך צריך להשגיח שלא תתקלקל צורת הבי"ת בשום פעם שאם ימשוך תהלה את הגג העליון שלה כפי

הצורך הרי תתקלקל צורתה ואף שאח"כ ימשוך גם את הצד התחתון ותחזור לצורת בי"ת הרי תהא שלכס"ד לכן צריך לעשות החוספה במעט מעט קצת כאן וקצת כאן עד כדי הצורך" עכ"ל. ובד"כ קו הנעשה במס' כתיבות רואים בגנו עוקצין קמנים או פגומות הנעשים מחיבורי הדיו זל"ז (ציור 12) כדרך שרואים בגגות ההי"ן של שם הוי"ה שנכתבו "בחילוק אותיות" עפ"י הסוד (ציור 13). ובמקרה דנן היה ניכר שקוי הגג והמושב שנוספו נכתבו בכתיבה אחת. כיסיתי את התוספת של המושב (ממקום שניכר שמסתתים המושב המקורי של הבי"ת) וראינו שנתקלקלה צורת הבי"ת (ציור 14) (ממש כאזהרת המלא"ש). באתי עם הפרשיות לסופר שמען שהכיר הלכה זו אך נעלמה ממנו בשעת מעשה...

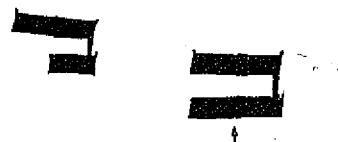
ציור 11

ציור 12

ציור 13

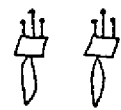

ציור 14

מקרה 2. מעשה שהובאה מוזהה לבידיקה שבה היה ניכר שהסופר כתב תיבת "מוזות" שבפי ראשונה מלא ו' ולא "מוזות" כדבעי. (ע"י שבי הויניין בלמו בעוביין יחסית לשאר זייניין שבאותה מוזהה וכן ע"י המרחק שבין הירכים והדיו המרובה שמיד גילה שהיה כאן "טיפול קוסמטי"). ולאחר שפיים גילה מעותו, מחק הוי"ו הותרה והרחיב ב' הויניין למלא מקום הוי"ו (כמו שהבין מהדוגמא של "לאבתיך" הנ"ל) (ראה ציור 15). ובאמת מקור דין זה של הרחבת אות למלא חלל אות יתירה שנגררה איתא בכ"י סי' ל"ב (על הדין שהביא המור "ואם יתר אות אחת") ושם הדגיש שדין זה יפה דוקא באותיות שניתן להאריכן (כגון ב' ד' כ' ר') "ובאותו האריכות אין האות מתקלקל בזה" עיי"ש. והרי זי"ן היא מן האותיות שהארכתן מקלקלת את צורתן (שהופכת לדל"ת) וזה עורר את סקרנותי היאך הצליח למלא מקום החלל שהותירה הוי"ו שנמחקה. לאחר עיון היטב ראיתי שאכן הרחיב הסופר הויניין הנגות והירכים מעט מעט (הראשונה - שמאלה והשניה - ימינה) כך שלכל אורך התיקון לא נפסדה צורתן עד שלבסוף נתקבלו

בזוזות מדלות

ציור 15

למח אמת ג'ו

ציור 16

למח ב'ו

ציור 17

למח ג'ו

ציור 18

לאחרונה - כשבע שנים לאחר המקרה שלעיל - הובאה עוד מוזהה עם בדיוק אותה בעיה (!) שנכתבה גם היא ע"י סופר יר"ש שהיה במוח שתיקן כדן (ועד עכשיו לא כ"כ מבין מדוע נאלץ להחליף לקונה את המוזהה...)

(ולאחר) כתבי כל הנ"ל הגיע לידי הוברת "מבית הלוי" כרך ו' תשרי תשנ"ה ובו התייחס הגרמ"ש קליין שליט"א לשאלה זו ממש ומוסיף שאולי ניתן לפעמים לתקן ע"י עיבוי רגלי הויניין (וקירובן זל"ן, ודפח"ח).

מכ"ל הנ"ל נוכל לראות כמה חשוב לדרבן את הסופרים ללמוד את ההלכות מן המקור (ב"י, "קסת" ועוד) (אפי' אם זה לא בדיוק ב"חומר" של הבחינה שהרי את הכלל שהבאנו בראש דברינו ראו שלושת הסופרים עליהם סיפרנו אבל הלימוד השטחי לא מחדיר את הדברים ביסודיות כדבעי). וכן עלינו לשים לב לכל "תיקון חשוד" ולנסות להבין מה הסופר עשה ואם הוא לפנינו - ראוי לשאלו ולא לסמוך ש"מסתמא" יודע מה שעושה (ולצערינו לפעמים צריכים לשאול במסל"ת...) ואף שאין בכוחנו לפסול תו"מ בגלל חשד בעלמא, ראוי לכה"פ לנסות לברר עד כמה שידענו מוגעת ולא להכשיר מיד רק בגלל שכעת האותיות "כשרות".

ג. בענין "שאלת תינוק"

בספר "אור לציון" להגרב"צ אבא שאול שליט"א (ח"ב פ' מ"ד אות כ"ז)

כתב וז"ל: תינוק שמראים לו אותיות שמפך אם צורת אות עליהם, היינו שיהא כבן שש או שבע שנים. ובהערותיו הוסיף: כן נראה, שתינוק שכתב מרן שאין מכסים לו שאר אותיות, ובכל זאת אינו מקשר בין המלים כדי להבין, הוא כבן שש או שבע שנים. עכ"ל. רצוני להעיר שכמלמד דרדקי שנים רבות בס"ד בכמה תתי"ם המחנכים על מה"ק אני רואה שרוב תלמידים המסיימים כתת "מכינה" בגיל חמש שנים כבר מכירים את הק"ש ובד"כ הספיקו גם ללמוד שבמוזהה כותבים את ק"ש ולכן אפילו אם לא שולטים ממש בקריאה ללא ניקוד, אם לא יכסו להם את שאר האותיות שסביב השאלה (במקרה של מוזהה) ינסו להבין איזו מלה זו אמורה להיות מתוך הק"ש ואז לא יהיו אובייקטיבים לגבי האות הנשאלת. אמנם בס"ת ותפילין חשש זה פוחת אבל עדיין קיים במדה מסויימת (לדוגמא בילד חרוץ האוהב לקרוא, שמנסה לקרוא כל טקסט חדש שרואה כידוע). אבל ילד "חידר" ממוצע בגיל 6-7 (כתות א-ב"ז) כבר קורא רוב מלים (קלות) גם בלי ניקוד ואם ננקוט כדעת מרן ש"א"י צ' לכסות לו שאר אותיות כמו שנוהגים" הרי יצרנו מצב שכל סופר / סוחר שרוצה להכשיר את השאלות שלו (שנתגלו בזמן ההגחה וכד') יביא ילד בן 7 מכתה ב' ויראה לו מבלי לכסות ואז קרוב לודאי שינסה להבין איזו מלה צריכה להיות כאן (כפי שראיתי פעמים רבות כאשר קראתי לילדים גדולים מדי לראות מה יאמרו). וזהו ממש הגדרת תינוק "הכס" שהמ"ב מביא בס"ק מ"ט

"חכם כ"כ שמבין הענין ומתוך זה הוא אומר האות". ובהמשך הגדרת לא חו"ט ניתן להבין שהילד המתאים לש"ת הוא משלב ידיעת האותיות (כלו) בימינו בשלב לימוד הניקוד, שכבר סיים ללמוד צורת כל האותיות) ועד שידע לקרוא בלי ניקוד ("חכם בהכרת האותיות היטב ואין מבין מה שכתוב לפניו") ושני שלבים אלו בילד "חידר" דיון הוא בשנת לימודיו ב"מכינה" (מרום כתה א') וא"כ מה שייך לומר בזה גילאים 6-7 ?

ולגבי כיסוי התיבות שלפני התיבה עם השאלה, מביא המ"ב שהמ"א בשם מהר"ם כתב שצריך לכסות מטעם "סרכיה נקיט ואזיל". וכן מביא דעת ה"יד אהרן" (מוכא בבה"ט) ש"אפי תינוק שלא למד באותה פרשה אפ"ה צריך לכסות לו מה שלפניו, ומוסיף (והוספה זו לא מצאתי בבה"ט שמשם מקורו כפי שציין בשעה"צ) "עד תיבה זו". ו"א שלמרות שמקודם הגדיר את התינוק דלא חו"ט ככזה שאינו מבין עניינים (כשלא מנוקד) מ"ט צריכים לכסות לו התיבות שלפני - שמא בכ"ז יצליח לתפוס מה צריך להיות כתוב. "אבל" - ממשיך שם המ"ב - "תיבה זו וגם מה שלאחריה אי"צ לכסותו כלל בכל גונו".

כלל

ציור 19

לחכם

ציור 20

וקצת תמהני מדוע לא נחשוש ל"סרכיה נקיט ואזיל" גם בתיבה עצמה (במקרה של ילד חרוץ כנ"ל) ואז נכסה לו גם את האותיות שלפני השאלה, ושאר האותיות שאחריו אי"צ לכסות (וכפי שפסק בקצש"ע סי' כ"ד) (ואולי אפשר לדייק כך מלשון מרן שכתב "וא"צ לכסות לו שאר אותיות" שמדובר באותיות שאחרי שאלה, כי אז אין חשש "סרכיה נקיט ואזיל"). ובאמת - לפענ"ד ומתוך הנסיון - כך ראוי לנהוג, שכן אין הבאים לשאול תינוק מכירים תמיד את ידיעותיו והריפותו ועל כן כיסוי האותיות שלפני השאלה תועיל בכך שאפי' אם נודמן לנו תינוק קצת "חכם מדי" - לא יהיה מצב של "סרכיה נקיט ואזיל". וכן פסק להדיא בקמה"ס סי' ו' ס"ב.

ויש מצבים שבהם נראה דיש לכסות לו את כל האותיות שמסביב, כלו לשאול ע"י "בידוד" האות (בדרך של "חלון" החתוך בתוך ניר גדול המכסה את הכל מלבד השאלה). כגון במקרה של כ"ף כפופה שעשה לה עוקץ גם ונדמה קצת ללמ"ד, שאם היא קצת סמוכה ללמ"ד הכתובה כדן, לא כ"כ תדמה לתינוק ללמ"ד וכיר שצריכה להיות כ"ף (ציור 19). או ב"ת הדומה קצת לכ"ף (ציור 20) אם

נדמית לאות אחרת נראה דראוי לשאול בדרך זו של "בידוד השאלה" ובנוסף של "מה זה ?" ולא "איזו אות זו" כי אז הוא ינסה להבין איזו אות זו אמורה להיות למרות שאין עליה צורת אות ברורה כלל ואילו שאלנו "מה זה?" סתם, יתכן שלא היה משיב כלל - כלו פסול.

והי הטוב ינחנו בדרך ישרה ויזכנו לבוין לאמיתה של תורה ולהרחיב גבולות הקדושה ויגדור פרצותינו ויחיש לנאלינו בב"א.

פתיל

ציור 21